

กลไกการเกิด Rigor mortis

นพ.ณัฐ ตันศิริสวัสดิ์*

ทฤษฎีที่สำคัญเกี่ยวกับ rigor mortis

Rigor mortis คือการแข็งตัวของกล้ามเนื้อภายหลังการเสียชีวิต โดยเกิดขึ้นกับกล้ามเนื้อทั่วร่างกายทั้งกล้ามเนื้อลาย กล้ามเนื้อเรียบ และกล้ามเนื้อหัวใจ มีการสังเกตพบปรากฏการณ์นี้มานานนับร้อยปี โดยมีรายงานการศึกษาทางการแพทย์ที่สำคัญเรียงตามลำดับเวลาดังนี้

- **ค.ศ.1811 Nysten** เป็นท่านแรกที่ศึกษาลำดับการเกิด rigor mortis ในกล้ามเนื้อที่เกิดในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน และได้ข้อสรุปว่ากล้ามเนื้อเริ่มแข็งจากบริเวณศีรษะไปยังลำตัวและบริเวณขาเป็นลำดับสุดท้าย และเมื่อ rigor mortis เริ่มสลายไปก็จะเริ่มจากบริเวณศีรษะไปยังขาเช่นเดียวกับการเกิด rigor mortis ซึ่งเรียกว่า Nysten's rule

- **ค.ศ.1833 Sommer** สังเกตพบว่า rigor mortis ทำให้กล้ามเนื้อหดตัวสั้นลง ทำให้มีการเคลื่อนไหวของข้อที่กล้ามเนื้อนั้นยึดเกาะอยู่ได้เล็กน้อย เรียกการเคลื่อนไหวของศพที่เกิดขึ้นเนื่องจาก rigor mortis นี้ว่า Sommer's movement

- **ค.ศ.1930 Bate-Smith** ได้ศึกษาความสัมพันธ์ของกรดแล็กติก (lactic acid) ในเซลล์กล้ามเนื้อที่เกิด rigor mortis พบว่ามีปริมาณกรดแล็กติกเพิ่มขึ้นในเซลล์กล้ามเนื้อที่เกิด rigor mortis เมื่อเทียบกับเซลล์กล้ามเนื้อปกติ

- **ค.ศ.1947 Szent-Györgyi** เสนอทฤษฎีการแข็งตัวของกล้ามเนื้อหลังการเสียชีวิตเกิดขึ้นเนื่องจากเซลล์กล้ามเนื้อขาดพลังงาน ATP ทำให้เส้นใย actin และ miosin ของกล้ามเนื้อเกาะตัวกัน

- **ค.ศ.1950 Shapiro** ได้ศึกษาลำดับการเกิดการแข็งตัวของกล้ามเนื้อภายหลังการเสียชีวิต และได้ข้อสรุปว่าลำดับการเกิดตาม Nysten's rule นั้นไม่เป็นความจริง แต่ลำดับการเกิด rigor mortis ที่ตรวจจากการแข็งตัวของข้อไม่สามารถยับยั้งเคลื่อนไหวข้อได้นั้นขึ้นกับขนาดปริมาณของกล้ามเนื้อ

- **ค.ศ.1963 Forster** ได้ศึกษาการหดตัวของกล้ามเนื้อเมื่อเกิด rigor mortis ผลการศึกษาพบว่า rigor mortis ไม่ทำให้กล้ามเนื้อหดสั้นลง ยกเว้นในกรณีที่กล้ามเนื้อกำลังเกิด rigor mortis นั้นมีแรงมากระทำ (loading) หรืออยู่ในสถานะแวดล้อมที่อุณหภูมิสูง หรือได้รับสารเคมี (เช่น parathion) ที่ทำให้กล้ามเนื้อเกิดการหดกระตุก (muscle tonus) เหล่านี้จึงทำให้กล้ามเนื้อที่กำลังเกิด rigor mortis มีการหดสั้นลงของเส้นใยกล้ามเนื้อ

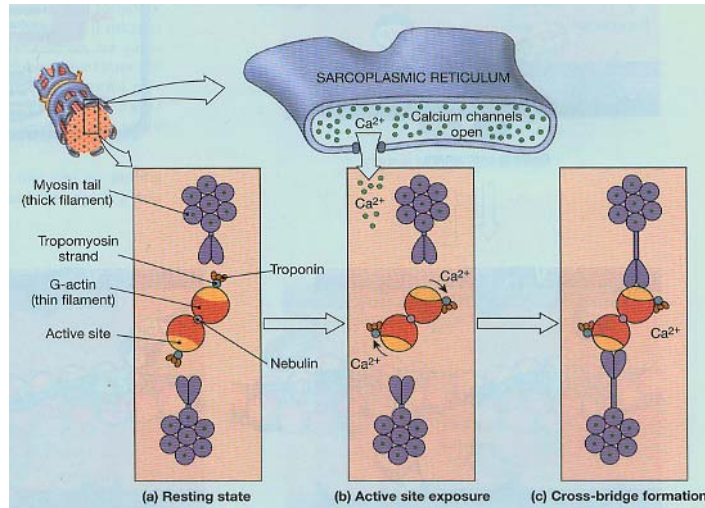
---

* อาจารย์ ภาควิชานิติเวชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- ค.ศ. 2000 *Kobayashi* ได้ศึกษาพบว่า การเกิด rigor mortis จะเกิดในเส้นใยกล้ามเนื้อ red fiber ก่อน white fiber ดังนั้นกล้ามเนื้อที่มี red fiber เป็นองค์ประกอบมากจะเกิด rigor mortis เร็วกว่ากล้ามเนื้อขนาดเท่ากันแต่มี red fiber เป็นองค์ประกอบน้อยกว่า

ลำดับกลไกการเกิด rigor mortis

1. ภายหลังจากเสียชีวิต เซลล์กล้ามเนื้อไม่สามารถผลิตพลังงาน ATP ซึ่งได้จากการหายใจในระดับเซลล์ จึงทำให้เซลล์กล้ามเนื้อขาดพลังงาน ATP
2. บริเวณเยื่อหุ้มเซลล์ (cell membrane) ซึ่งมีการเคลื่อนที่ผ่านเข้าออกของไอออนชนิดต่าง ๆ ที่ต้องอาศัยพลังงาน ATP ในการควบคุมการทำงาน เมื่อเซลล์ขาดพลังงาน ATP จะสูญเสียความสามารถนี้ไป
3. แคลเซียมไอออน (Ca^{2+}) จะไหลเข้าไปอยู่ภายในเซลล์กล้ามเนื้อ แต่เซลล์ไม่สามารถนำแคลเซียมไอออนผ่านเยื่อหุ้มเซลล์ออกไปได้
4. แคลเซียมไอออนจับกับ troponin C ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปไปของโครงสร้าง (allosterically modulation) ของ tropomyosin บนเส้นใย actin ทำให้ตำแหน่งของ tropomyosin เปลี่ยนมาอยู่ในตำแหน่งที่ active สามารถจับ (cross-bridges) กับหัวของ miosin (แต่ถ้าแคลเซียมไอออนถูกขนย้ายออกไปจากเซลล์ การเปลี่ยนแปลงรูปโครงสร้างของ troponin บน tropomyosin จะกลับมามีอยู่ในรูปเดิมที่ทำให้หัวของ miosin ไม่สามารถจับกับ actin ได้ ไม่เกิด cross-bridges ระหว่าง actin กับ miosin)
5. การจับกันระหว่าง actin-miosin ทำให้กล้ามเนื้อแข็งเกิดเป็น rigor mortis
6. การจับกันระหว่าง actin และ miosin จะคลายตัวออกมาได้ต้องใช้พลังงาน ATP ดังนั้นเมื่อเสียชีวิตแล้วไม่มีการผลิตพลังงาน ATP ขึ้นมาใหม่ rigor mortis ที่เกิดขึ้นนั้นจะคงอยู่จนกระทั่งร่างกายเริ่มเน่า ซึ่งต่อมากล้ามเนื้อจะถูกเอนไซม์จากกระบวนการเน่าย่อยสลายเส้นใยกล้ามเนื้อ ซึ่งรวมไปถึงย่อยสลายการเกาะจับกันระหว่าง actin-miosin ด้วย ทำให้กล้ามเนื้อนุ่มอ่อนตัวลงอีกครั้ง

รูปที่ 1 กลไกการเปลี่ยนแปลงบริเวณ actin-miosin เมื่อมีแคลเซียมไอออนจับกับ troponin C ทำให้เกิดการหมุนเคลื่อน ทำให้ active site เปิดออกจับกับ miosin

Reference

1. Muscle contraction. available http://en.wikipedia.org/wiki/Muscle_contraction; accessed September 4, 2008.
2. Kobayashi M, Takemori S, Yamaguchi M. Differential rigor development in red and white muscle revealed by simultaneous measurement of tension and stiffness. *Forensic Sci Int.* 2004; 140(1): 79-84.
3. Kobayashi M, Takatori T, Nakajima M, Sakurada K, Hatanaka K, Ikegaya H, Matsuda Y, Iwase H. Onset of rigor mortis is earlier in red muscle than in white muscle. *Int J Legal Med.* 2000; 113: 240 – 243.
4. Bendall JR. The shortening of rabbit muscles during rigor mortis: its relation to the breakdown of adenosine triphosphate and creatinine phosphate and to muscular contraction. *J Physiol.* 1951; 114: 71 – 88.
5. Forster B. The plastic and elastic deformation of skeletal muscle in rigor mortis. *J Forensic Med.* 1963; 10: 91 – 109.
6. Suzuki T. An ultramicroscopic study on rigor mortis. *Forensic Sci.* 1976; 8: 207 – 216.
7. Polson CJ, Gee DJ, Knight B. *The essentials of forensic medicine.* 4th ed. Pergamon Press. Oxford.1985.
8. Gordon I, Shapiro HA, Berson SD. *Forensic medicine. A guide to principles.* 3rd ed. Churchill Livingstone. Edinburgh. 1988
9. Martini FH. *Fundamentals of anatomy & physiology.* 6th ed. Benjamin Cummings. New Jersey. 2004.